

CILVĒKTIESĪBAS

Ārējās attiecībās Eiropas Savienība ir apņēmusies aizstāvēt demokrātiju un cilvēktiesības, pamatojoties uz saviem brīvības, demokrātijas, cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanas un tiesiskuma pamatprincipiem. ES cilvēktiesību jautājumus cenšas integrēt visās politikas jomās un programmās, un tai ir dažādi cilvēktiesību politikas instrumenti konkrētākiem pasākumiem, tai skaitā īpašu projektu finansēšanai ar ES finansējuma instrumentiem.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 2. pants: ES vērtības. ES pamatvērtības ir cilvēka cieņa, brīvība, demokrātija, vienlīdzība, tiesiskums un cilvēktiesību, tostarp minoritāšu tiesību, ievērošana.
- LES 3. pants: ES mērķi. “Attiecībās ar citām pasaules daļām” ES veicina “nabadzības izskaušanu un cilvēktiesību un jo īpaši bērnu tiesību aizsardzību, kā arī starptautisko tiesību normu stingru ievērošanu un attīstību, tostarp respektējot Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu principus”.
- LES 6. pants: Pamattiesību harta un Eiropas Cilvēktiesību konvencija. Kaut gan Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (6. panta 1. punkts) ir skaidri minēta tikai Savienības tiesību aktu īstenošana, ES iestādēm un struktūrām un tās dalībvalstīm Pamattiesību harta ir jāievēro arī ES ārējās attiecībās. Valstīm, kuras pievienojas ES, arī ir jāievēro Pamattiesību harta. 6. panta 2. punktā prasīts, lai ES pievienojas Eiropas Cilvēktiesību konvencijai (plašāku informāciju sk. faktu lapā [4.1.2.](#) par Pamattiesību hartu).
- LES 21. pants: principi, kas iedvesmo Savienības ārējo darbību. Šie principi ir demokrātija, tiesiskums, universālas un nedalāmas cilvēktiesības un pamatbrīvības, cilvēka cieņas neaizskaramība, vienlīdzības un solidaritātes principi, kā arī 1945. gada Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu un starptautisko tiesību principu ievērošana. 21. pantā ES atbalsta nedalāmu cilvēktiesību un pamatbrīvību principu, apņēmoties uzskatīt ekonomiskās un sociālās tiesības par tikpat svarīgām kā pilsoniskās un politiskās tiesības.
- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 205. pants: vispārīgi noteikumi par Savienības ārējo darbību. Šajā pantā noteikts, ka ES starptautiskās darbības pamatā ir LES 21. pantā izklāstītie principi.

ES CILVĒKTIESĪBU POLITIKA

2012. gadā Eiropadome pieņēma Stratēģisko satvaru par cilvēktiesībām un demokrātiju kopā ar šā satvara īstenošanas rīcības plānu. Satvarā ir noteikti principi, mērķi un prioritātes, kas jāievēro, lai turpmāko 10 gadu laikā uzlabotu ES politikas efektivitāti un konsekveni. Viens no šiem principiem paredz cilvēktiesības (kā “sudraba pavedienu”) integrēt visos ES politikas virzienos, tostarp gadījumos, kad pārklājas iekšējā un ārējā politika, kā arī izmantot pielāgotāku pieeju. Rīcības plānā ir paredzēti konkrēti pasākumi līdz 2014. gada

31. decembrim. Pamatojoties uz pirmā rīcības plāna novērtējumu un Komisijas priekšsēdētāja vietnieces / Savienības augstās pārstāves ārlietās un drošības politikas jautājumos (PV/AP) politiskajiem norādījumiem, 2015. gada jūlijā tika pieņemts jauns rīcības plāns 2015.–2019. gadam.

Kaut gan ES Padomes pieņemtās ES pamatnostādnes par cilvēktiesībām nav juridiski saistošas, tās sniedz praktiskus norādījumus ES pārstāvniecībām visā pasaulē par:

- pasākumiem pret nāvessodu;
- cilvēktiesību dialogiem;
- bērnu tiesībām;
- pasākumiem pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu rīcību;
- bērnu aizsardzību bruņotos konfliktos;
- cilvēktiesību aizstāvju aizsardzību;
- starptautisko humanitāro tiesību ievērošanu;
- vardarbības pret sievietēm un meitenēm apkarošanu;
- reliģijas un pārliecības brīvības veicināšanu;
- lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un interseksuāļu (LGBTI) tiesību aizsardzību;
- vārda brīvības tiešsaistē un bezsaistē veicināšanu.

ES cilvēktiesības regulāri apspriež politiskajos dialogos ar trešām valstīm vai reģionālajām organizācijām. Tā risina arī cilvēktiesību dialogus un rīko cilvēktiesībām veltītas konsultācijas ar vairāk nekā 40 valstīm. Turklāt gandrīz visas no 79 Āfrikas, Karību jūras reģiona un Klusā okeāna (ĀKK) valstīm ir iesaistījušās dialogā ar ES, pamatojoties uz Kotonū nolīguma 8. pantu, kurā noteikts, ka politiskajā dialogā ir jāietver regulāra cilvēktiesību ievērošanas tendenču novērtēšana.

Arī diplomātiskie demarši (kuri ir konfidenciāli) un deklarācijas (kuras ir publiskas), kas attiecas uz cilvēktiesību politiku un konkrētiem tiesību pārkāpumiem trešās valstīs, ir nozīmīgs diplomātiskā spiediena līdzeklis starptautiskajās attiecībās.

Dīvpusējos tirdzniecības nolīgumos un dažādu veidu asociācijas un sadarbības nolīgumos starp ES un trešām valstīm vai reģionālajām organizācijām tiek iekļauta cilvēktiesību klauzula, kas cilvēktiesību ievērošanu nosaka par “būtisku elementu”. Neatbilstības gadījumā var izmantot dažādus pasākumus, piemēram, sadarbības samazināšanu vai pārtraukšanu. Paplašināšanās valstīm ir izveidots stingrs noteikumu mehānisms. Atjaunotajā Eiropas kaimiņattiecību politikā ir integrēta pieeja “lielāks ieguldījums – lielāks ieguvums” (lielāka integrācija un līdzekļi apmaiņā par lielākām reformām). Preferenciālas tirdzniecības shēmās (VPS+), kuras ES piešķir jaunattīstības valstīm, iekļauti stimuli reformām.

ES cilvēktiesību stratēģijām attiecībā uz konkrētām valstīm pamatā ir augšupēja pieeja ar mērķi integrēt ES cilvēktiesību pamatnostādnes un prioritātes vienā, saskaņotā politikas dokumentā, kas būtu pielāgots attiecīgajai valstij, nosakot konkrētus mērķus trijiem gadiem. Arī ES vēlēšanu novērošanas misiju mērķis ir uzlabot cilvēktiesības, atturot no iebiedēšanas un vardarbības vēlēšanu laikā un stiprinot demokrātiskās iestādes.

ES cilvēktiesības veicina, piedaloties arī daudzpusējos forumos, piemēram, ANO Ģenerālās asamblejas Trešajā komitejā, ANO Cilvēktiesību padomē, Eiropas Drošības un sadarbības

organizācijā (EDSO) un Eiropas Padomē. Savienība aktīvi veicina arī starptautisko tiesiskumu, piemēram, izmantojot Starptautisko Krimināltiesu.

Eiropas Demokrātijas un cilvēktiesību instruments (*EIDHR*), kura budžets no 2014. līdz 2020. gadam ir 1,3 miljardi EUR, galvenokārt atbalsta pilsoniskās sabiedrības dalībniekus, kuri veicina cilvēktiesību ievērošanu un demokrātiju. Svarīga šā instrumenta iezīme ir tā, ka nav vajadzīga attiecīgās valdības piekrišana. Citi finanšu instrumenti, kas ir saistīti ar cilvēktiesībām, ir attīstības sadarbības instruments (*ASI*), Stabilitātes un miera veicināšanas instruments (*IcSP*), Eiropas kaimiņattiecību instruments (*EKI*) un Eiropas Attīstības fonds (*EAF*). ES ir arī apņēmusies visās savās attīstības programmās pakāpeniski integrēt tiesībās balstītu pieeju, izmantojot rīkus, ko 2014. gadā izveidoja Komisija. Eiropas Demokrātijas fonds ir privāttiesību fonds, kuru atbalsta ES un tās dalībvalstis. Savienības kopējās ārpolitikas un drošības politikas (*KĀDP*) budžets 2014.–2020. gadam ir 2,3 miljardi EUR, un tas attiecas uz konkrētiem pasākumiem, kas saistīti ar cilvēktiesībām, jo īpaši krīžu civilo pārvarēšanu.

Cilvēktiesību gada ziņojums, ko sagatavo PV/AP un pieņem Padome, sniedz pārskatu par cilvēktiesību situāciju pasaulē, kā arī ES darbībām attiecīgā gada laikā.

AKTORI

Eiropadome formulē ES stratēģiskās intereses un vispārīgās KĀDP pamatnostādnes.

ES ārlietu ministri Ārlietu padomē, kuras sanāksmes notiek katru mēnesi, parasti apspriež cilvēktiesību jautājumus, kas izriet no KĀDP vai ES tirdzniecības vai attīstības politikas. Padomes Cilvēktiesību jautājumu darba grupu (*COHOM*), kura sagatavo augsta līmeņa diskusijas un lēmumus par cilvēktiesību jautājumiem, veido dalībvalstu cilvēktiesību eksperti un Eiropas Ārējās darbības dienesta (*EĀDD*) un Komisijas pārstāvji.

Ārlietu padomi vada PV/AP – pašreiz šo amatu ieņem Federika Mogerīni –, kas palīdz izstrādāt Savienības KĀDP un nodrošina lēmumu īstenošanu. PV/AP pārstāv ES KĀDP jautājumos un pārrauga EĀDD un ES delegācijas trešās valstīs. EĀDD ir izveidots cilvēktiesību, globālo un daudzpusējo jautājumu direktorāts, un katrā ES delegācijā ir cilvēktiesību “fokusētājs”.

Komisija risina sarunas par starptautiskiem nolīgumiem, uzrauga paplašināšanās procesu un kaimiņattiecības, kā arī vada attīstības programmu un finansējuma instrumentu darbību (ciešā sadarbībā ar EĀDD).

ES īpašā pārstāvja cilvēktiesību jautājumos uzdevums ir ES cilvēktiesību politikas efektivitātes un pamanāmības uzlabošana. Īpašā pārstāvja pilnvaras ir plašas un elastīgas, un viņa darbs ir cieši saistīts ar EĀDD. Šo amatu pašreiz ieņem Stavrs Lambrinidis, kurš iecelts 2012. gada jūlijā un ir pirmais ES tematiskais īpašais pārstāvis.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments sniedz ieguldījumu ES politikā un uzrauga citu ES iestāžu darbu.

Saskaņā ar LESD 207. un 218. pantu lielākajai starptautisko nolīgumu daļai ir nepieciešama Parlamenta piekrišana, lai tie stātos spēkā. Piemēram, 2011. gadā Parlaments bloķēja ES un Uzbekistānas partnerības un sadarbības nolīguma (*PSN*) tekstilizstrādājumu protokolu – galvenokārt bērnu darba izmantošanas dēļ. Tas sniedza savu piekrišanu tikai 2016. gadā pēc ievērojamiem uzlabojumiem attiecībā uz bērnu darba un piespiedu darba izmantošanu.

LES 36. pantā ir paredzēts, ka PV/AP ir regulāri jāapspriežas ar Parlamentu par KĀDP būtiskākajiem aspektiem un pamatvirzienu izvēli un jāinformē EP par šīs politikas attīstību. Parlaments var uzdot jautājumus vai sniegt ieteikumus Padomei vai PV/AP.

Parlamenta rezolūcijas palīdz palielināt informētību par cilvēktiesību pārkāpumiem. Rezolūcijas var būt daļa no likumdošanas procesa, Parlamenta komiteju patstāvīgo ziņojumu iznākums vai tādu steidzamu debašu rezultāts, kuras parasti tiek rīkotas katrā Strasbūras plenārsesijā ceturtdienu rītos, lai pievērstu uzmanību kliezdošiem cilvēktiesību pārkāpumiem pasaulē (Parlamenta Reglamenta 135. pants).

Ārlietu komitejai piesaistītā Parlamenta Cilvēktiesību apakškomiteja atbild par jautājumiem, kas saistīti ar demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesībām – arī minoritāšu tiesībām – trešās valstīs un starptautisko tiesību principiem, kā arī par saskaņotības nodrošināšanu starp visām Savienības ārējās politikas jomām un tās cilvēktiesību politiku. Lai sniegtu ieguldījumu rezolūciju sagatavošanā un citās Parlamenta iniciatīvās, tā rīko uzklaušanās par plašu cilvēktiesību jautājumu loku, kurās piedalās ieinteresētās personas. Apakškomiteja veic arī ikdienas darbu ar cilvēktiesību procedūrām, savukārt tās delegācijas regulāri apmeklē attiecīgās valstis. Ar cilvēktiesību jautājumiem ES ārējās attiecībās nodarbojas vēl arī šādas komitejas: Ārlietu komiteja (AFET), Starptautiskās tirdzniecības komiteja (INTA), Attīstības komiteja (DEVE) un Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komiteja (FEMM).

Cilvēktiesības ir svarīgs sarunu temats sanāsmēs ar trešo valstu parlamenti un reģionālajās parlamentārējās asamblejās. Lai nodrošinātu Parlamenta darbību konsekvenci un ticamību, 2011. gadā tika apstiprinātas un 2016. gadā tika atjauninātas “Pamatnostādnes parlamentu sadarbības delegācijām cilvēktiesību un demokrātijas veicināšanai to valstu apmeklējumos, kuras nav ES dalībvalstis”.

Pateicoties Parlamentam piešķirtajām budžeta pilnvarām (saskaņā ar LES 14. pantu un LESD 310. panta 1. punktu), tas var ietekmēt līdzekļu piešķiršanu *EIDHR* un citiem finansējuma instrumentiem, kuri tiek izmantoti cilvēktiesību veicināšanai. Parlaments ir arī viens no likumdevējiem attiecībā uz ārējiem finansējuma instrumentiem. Lielākajai daļai pašreizējo instrumentu darbības termiņš beigsies 2020. gada 31. decembrī. Likumdošanas sarunās par instrumentu nākamo paaudzi Parlaments var ietekmēt instrumentu mērķus un prioritātes, lai nodrošinātu ES palīdzības lietderīgu un komplementāru izmantošanu cilvēktiesību sekmēšanai un aizsardzībai trešās valstīs.

Eiropas Parlaments katru gadu piešķir Saharova balvu par domas brīvību cilvēktiesību aktīvistiem pasaulē. Šīs balvas saņēmēju vidū ir Nelsons Mandela, Auna Sana Su Či, Malāla Jūsafzaja un Raifs Badāvi. 2016. gada balvas saņēmējas Nadja Murada un Lamija Adži Bašara ir pārcietušas seksuālo paverdzināšanu tā sauktajā Islāma valstī (IS) un tagad darbojas kā pārstāves sievietēm, kuras cietušas no IS seksuālās vardarbības. Viņas arī publiski iestājas par jezīdu kopienu Irākā – reliģisko minoritāti, ko IS kaujinieki pakļāvuši genocīdam. 2017. gadā Parlaments Saharova balvu piešķir Venecuēlas demokrātiskajai opozīcijai, tostarp valsts nacionālajai asamblejai (ko pārstāvēja Hulio Borhess) un visiem organizācijas *Foro Penal Venezolano* uzskaitītajiem politiskajiem (ko pārstāvēja Leopoldo Lopess, Antonio Ledesma, Daniels Sevalloss, Jons Goikoečea, Lorāns Salehs, Alfredo Ramoss un Andrea Gonsalesa). Parlaments ir izveidojis arī Saharova balvas laureātu tīklu šīs balvas ieguvēju atbalstam, viņu savstarpējo kontaktu izveidei un kopīgu darbību sekmēšanai.

Saharova stipendiju programma cilvēktiesību aizstāvjiem no trešām valstīm, kuru 2013. gadā sāka Saharova balvas tīkls, darbojas, lai paplašinātu stipendiātu zināšanas par Eiropas Parlamenta darbu cilvēktiesību jomā, palīdzētu viņiem attīstīt spējas un uzlabot savu darbu, vienlaikus palielinot informētību par Saharova balvu un tās vērtībām.

ES vēlēšanu novērošanas misiju galvenais novērotājs parasti ir viens no EP deputātiem. Eiropas Parlamenta vēlēšanu novērošanas delegācijas ir iekļautas ES vai starptautiskajās misijās un

izmanto šo misiju telpas un infrastruktūru (plašāku informāciju sk. faktu lapā [5.4.2.](#) par demokrātijas veicināšanu un vēlēšanu novērošanu).

Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs ar paziņojumiem un vēstulēm, kā arī apspriežot cilvēktiesību jautājumus ar svarīgiem aktoriem, aktīvi atbalsta cilvēktiesības.

Parlamenta patstāvīgā gada ziņojumā tiek apskatīta ES cilvēktiesības politika un ES gada ziņojums, izskatītas Parlamenta darbības un noteiktas prioritātes nākotnei.

[Marika Lerch](#)

09/2018